

**Тернопільські нобелівські читання як складова
нобелівського руху в Україні**
До 20-річчя Тернопільських міжнародних Нобелівських читань

Олександр Левченко,
дослідник Нобелівського руху, експерт Американського Біографічного Інституту

15 листопада 1991 р. в залі обласного краєзнавчого музею відбулися Тернопільські Нобелівські читання, що стали першими в Україні та колишньому Союзі РСР. Їх організувала ініціативна група до складу якої ввійшли відомі в нашому краї науковці, громадсько-політичні діячі та краєзнавці – Роман Гром'як, Володимир Вихрущ, Еммануїл Бергер, Ігор Герета, Венедикт Лавренюк, Надія Черпітяк, Орест Глубіш, Юрій Ковальков, Олександр Левченко та активісти обласних товариств російської, єврейської та польської культур.

То був вельми непевний час: здається, все занепадало, руйнувалося. Люди ніби заблукали й не знали куди йти, відчувувались один від одного, озлобились у своїх життєвих негараздах. І треба було сказати: не треба відчаю. Труднощі на перехідному етапі – закономірні. Головне - Україна здобула свою державність. А щоб її зміцнити, треба, як про хліб насущний, дбати про знання, духовність, науку, аби вберегти дітей від розпачу й забезпечити їм освіту. Діяти так означає зберігати й розвивати вітчизняну освіту й культуру, брати за приклад кращі зразки результативної праці, надбання нобелівських лауреатів.

Організатори й учасники Нобелівських читань ставили за мету привернути увагу громадськості Тернопільщини до вершинних досягнень світової інтелектуальної еліти та питань збереження і примноження духовності та культури нашого краю в контексті кращих зразків світової науки, літератури та миротворчої діяльності.

Директор музею В.А. Лавренюк, на правах господаря, відкрив читання та ознайомив присутніх з історією найпрестижнішої відзнаки інтелектуалам світового рівня – Нобелівської премії [1]. Тоді, в листопаді 1991 року, учасники читань чи не вперше в широкій аудиторії оприлюднили раніше в нас невідомі, але світлі й пошановані імена славних уродженців Тернопільщини, лауреатів Нобелівської премії Самуїла Агнона (м. Бучач) – нобелівського лауреата в галузі літератури і Роалда Гоффмана – лауреата премії в галузі хімії, який 1937 року народився в Золочеві, що тоді належав до Тернопільського воєводства.

Зрештою, й приводом до проведення Нобелівських читань саме в Тернополі став цей промовистий факт: сини нашого Надзбручанського краю – Нобелівські обранці - причетні до когорти геніїв. Учасники читань надали цьому гласності і звернулися до людей: “Шановні земляки ! Пишаймося тим, що ми їх маємо – постаті всесвітньої науки і культури. А головне – давайте зберігати і примножувати інтелектуальний потенціал землі Тернопільської та використовувати його для України”.

Відтоді Тернопільські Нобелівські читання стали щорічними. Вони проходили то в залі обласного краєзнавчого музею, то в приміщеннях Євростудій економічного університету, в Технічному університеті та інших ВНЗ м. Тернополя. У перші роки після започаткування вони проводились зусиллями місцевих інтелігентів-ентузіастів, за участю дослідників Нобелівського руху з Києва, Львова, Рівного. Окрім Тернополя читання відбувалися також у Бучачі й Чорткові, де викликали значний інтерес серед представників влади, педагогів та громадськості. Уже проходили й шкільні Нобелівські читання в Тернопільській середній школі № 3 та студентські в окремих вищих навчальних закладах міста, що дозволяє шукати юні таланти майбутніх дослідників. Відтак багату талантами Тернопільщину стали розглядати в інтер'єрі світового Нобелівського руху інтелектуалів.

Мабуть, найбільш пам'ятними й результативними виявились ювілейні – десяти читання, що відбулися 15 листопада 2001 року. Відтоді наші Тернопільські Нобелівські читання набули неформального статусу міжнародних. Для участі в них тоді прибули до нас і виступали перед нобелістами Тернопільщини Надзвичайний і Повноважний посол Королівства Швеція в Україні Оке Петерсон, з Росії - голова Міжнародного Інформаційного Нобелівського Центру (м. Тамбов),

експерт Нобелівських установ з фізики і хімії (м. Стокгольм, Швеція) академік В'ячеслав Михайлович Тютюнник, який народився в Купянську на Харківщині, знаний науковець і діяч єврейської культури Мартен Давидович Феллер, директор Інституту відкритої політики (м. Київ), уродженець Коропця на Тернопільщині Михайло Володимирович Довбенко, інші гості.

Починаючи з десятих читань започатковано видання збірників доповідей, виступів та інших матеріалів під назвою “Тернопільські Нобелівські читання”. Уже вийшли в світ чотири збірники цих матеріалів, що стали бібліографічною рідкістю в Україні та серед зарубіжних новелістів – дослідників Нобелівського руху [2, 3, 4]. Четвертий випуск матеріалів Тернопільських нобелівських читань - «Збірник праць». Том № 5. вийшов 2010 року найповнішим. Його видано під егідою Тернопільського осередку Наукового товариства ім. Шевченка та за фінансової підтримки партії «Українська платформа» і народного депутата України Павла Жебрівського [5].

Щира їм вдячність за добру справу й реальну підтримку. Це радує і переконує: прагнення виводити область на міжнародний інтелектуальний простір втілюються в життя. Лише прикро, що останні роки влада не може виділити скромних коштів на видання збірників “Тернопільські Нобелівські читання”. Профінансувати збірники нікому. Як мовиться, “вони прозріють, але пізно буде”. Адже чим ще Тернопіль і область можуть привабити увагу науковців, широку всеукраїнську й зарубіжну громадськість? Можуть реально стати в пригоді зустрічі в Тернополі інтелектуалів-нобелістів України і та робота, що проводиться на Тернопільщині з розвитку української нобелістики. Вони багато в чому формують імідж, лице нашого краю, навіть безпосередньо можуть впливати на розширення економічних зв'язків та інвестицій. З цього приводу слушно писала газета «Голос України» - «Як Альфред Нобель на Тернопіль працює» [6].

Уже кілька років як до організації нобелівських читань прилучилися спочатку Тернопільська міська рада, тодішній міський голова Анатолій Кучеренко, а потім і обласна рада та обласна державна адміністрація. У XX, ювілейних, Тернопільських Нобелівських читаннях, котрі проходили 10 грудня 2010 року в залі Національного технічного університету ім. І. Пулюя, активну участь взяли і виступили тодішній голова облдержадміністрації Михайло Цимбалюк, голова обласної ради Олексій Кайда, президент Міжнародного Інформаційного Нобелівського Центру Вячеслав Тютюнник, відомі нобелісти з Києва, Львова, Запоріжжя, а також Індії, Демократичної Республіки Конго та Малі. Загалом, до нас охоче приїждять вчені із-за рубежа та інших областей і міст України щоб у Тернополі побувати в благодійній аурі нобелівської думки, виступити з доповідями про пошуки і наукові знахідки. Вони представляють вітчизняну інтелектуальну еліту, що часом важливіша ніж національна валюта.

Постійні учасники Нобелівських читань – активісти національно-культурних товариств Тернополя, особливо єврейського і польського. В організацію Тернопільських Нобелівських читань вкладає багато зусиль Юрій Федорович Ковальков, Михайло Антонович Андрейчин, Богдан Васильович Хаварівський та інші ентузіасти нобелістики, в них постійно бере участь професор ТНТУ ім. Пулюя Василь Миколайович Ніконенко та інші вчені.

На цих зібраннях інтелектуалів регулярно виступають провідні науковці, аспіранти й студенти тернопільських вищих навчальних закладів, письменники і журналісти, викладачі та студенти – громадяни зарубіжних країн. У Нобелівських читаннях, коли вони стали міжнародними, брали активну участь вчені, громадські діячі, студенти й аспіранти із Росії, США, Польщі, Індії, Німеччини, Білорусії, Словачії, Малайзії, Пакистану, Бангладеш, Сирії та інших країн з різних континентів. Одні з читань проходили під девізом: “Україна і Польща в Європі – разом!” Так ми сприяємо виходу на міжнародну арену, а громадяни інших країн по-новому дивляться на Україну, на Тернопільщину, що знайшла своє місце в світовому нобелівському русі. Мав місце й такий приємний випадок: під час доповіді громадянина Сирії з Дамаска, тоді студента Тернопільської медакадемії Талала Алі учасники читань були вражені високою культурою української мови в устах сирійського майбутнього лікаря. Відомий вихователь українських мовознавців Роман Гром'як запропонував йому прийти в Тернопільський педуніверситет, аби продемонструвати студентам справжню красу нашої рідної мови з вуст араба.

Про міжнародні Тернопільські Нобелівські читання відомо в наукових, академічних колах України, а останні роки й урядових, владних структурах. Так, учасникам XV Нобелівських читань,

що проходили в Чорткові, на базі медичного коледжу, офіційне вітання надіслав голова Верховної Ради України. Учасників наших читань, присвячених лауреату Нобелівської премії з літератури Ш.Й. Агнону (2008 р.) вітав Президент України [7]. На адресу XVI Нобелівських читань ми одержали привітання і пропозиції від зарубіжних вчених, зокрема, від Нобелівського лауреата із США Роалда Гоффмана та вітчизняних науковців з Києва і інших міст.

Тернопільські науковці, літератори, краєзнавці започаткували й успішно продовжують дослідження в галузі нобелістики, вивчають результати праці нобелівських лауреатів, публікують у місцевій, всеукраїнській та зарубіжній пресі і наукових виданнях свої знахідки в цій новій галузі науки, обмінюються ними з колегами в інших містах України та зарубіжних країн. В обласних, міській та районних газетах з'явилися рубрики з нобелістики, де друкуються цікаві матеріали про нобелівських лауреатів, які народилися на українській землі. Скажімо, саме в Тернополі та Бучачі видано переклади низки яскравих творів Агнона в перекладі на українську мову - "Бучач – моє родинне місто". Такі розвідки зазвичай доповнюються маловідомими та невідомими фактами про інтелектуалів з Тернопільщини, які з різних причин опинилися за рубежем, там знайшли визнання їх наукові праці і літературних творів. Нашого цвіту – по всьому світу.

Особливу увагу учасники міжнародних Тернопільських Нобелівських читань приділяють висвітленню, поверненню на інформаційне поле імен і заслуг перед українською і світовою культурою тих українців, які, ймовірно, висувалися на здобуття Нобелівської премії, але з різних причин не отримали її. Йдеться про Великого Каменяра Івана Франка, таких славних синів України, як Володимир Винниченко, Володимир Філатов, Улас Самчук, Микола Бажан, Павло Тичина, Василь Стус, Олесь Гончар, про інших вітчизняних інтелектуалів, які примножували честь і славу України, її народу, що нині розвивається у співтоваристві вільних народів.

Які міркування висловлювали учасники Нобелівських читань - вчені і громадські діячі? До чого ми маємо прагнути, щоб не спускатися все вниз і вниз через некомпетентне керівництво й корупцію. Вони вважають, що найвищі владні структури України мають залучити провідних вчених і розробити Державну програму інтелектуалізації вітчизняного соціально-економічного простору, що відповідала б нинішньому етапу становлення інформаційного суспільства. Це допоможе здійснити інтелектуальну інновацію розвитку України, починаючи з найперспективніших галузей знань і виробництва.

На думку учасників міжнародних Тернопільських Нобелівських читань, Україна подолає кризу і забезпечить краще життя всім своїм громадянам лише тоді, коли:

- по-перше, буде припинено політичне протистояння, протиставлення Сходу і Заходу, перманентні пошуки «воріженьків», збурення між людьми різних політичних поглядів та релігійних переконань, коли люди перестануть довіряти політикам-обіцяльникам, фальшивим "друзям народу". Нам потрібне громадянське примирення, суспільний спокій і соціальна солідарність;

- по-друге, влада має обов'язково забезпечити подолання розриву між надмірним багатством жменьки помаранчевих і синьою-білих олігархів та абсолютною більшістю бідного населення. Неможливо бути щасливим серед нужди, принижень і безправності більшості людей. А той, хто привласнив державне, колгоспне, народне має пам'ятати, що за межу з собою нічого нахапаного не забере, лише породить розбрат і ворожнечу серед спадкоємців, в своїх родинах;

- по-третє, в Україні, як мінімум треба вирішити дві крупні проблеми - диверсифікацію економіки і надання їй інноваційного характеру розвитку. Ми не зрушимося з місця, якщо в кілька разів не піднімемо продуктивність праці та заробітну плату. Вступ до СОТ поставив перед нами невідкладну проблему: якість роботи і якість продукції. Інакше нас завалять дешевшими зарубіжними товарами, а свій товар нікому не буде потрібен. Необхідно докорінно поліпшувати управління в усіх ланках виробництва і суспільного життя – від місцевого самоврядування – до обласної і всеукраїнської влади. Доки на всіх рівнях управління керівники зайняті думками – як збільшити особисте добро, скільки "відкатів" взяти за кожную продану сотку української, державної, муніципальної землі, як здерти з людини навіть за звичайну довідку – доти діла не буде. Одні беруть, а інші дають. А що далі? Треба зупинитися, адже як провіщав ще Тарас Шевченко, "бо лихо нам буде...";

- по-четверте, щоб краще жити – треба краще працювати. Усім нам, на кожному робочому місці. Тепер такий час, коли не можна сподіватись на когось, навіть на державу – треба самим подбати про свої сім'ї. Хто цього не робить, хто трудиться аби як, день – до вечора, варто задуматись і сказати собі: це не мій принцип, типу “Де б не працювати – лише б не працювати!” Багато наших краян не працюють на совість, трудяться, як мовиться, опустивши рукава та нерідко висловлюються: «Як платять, так і працюємо». Лише на заробітках за рубежем “гарують”, переважно стараються на всі сто. У нас рекордна кількість свят. А ми, галичани, дуже любимо гуляти й відпочивати, а ще більше – мітингувати, сперечатися про політику та жадати отримати щось «на халяву» А треба пильнувати роботу й сім'ю, про діло дбати. Тоді й Україна виграє.

Тернопільські Нобелівські читання висловили занепокоєння зниженням рівня освіти та знань випускників і шкіл, і вищих навчальних закладів. Соціологічні опитування показують прагнення більшості юнаків і дівчат Тернопільщини лише до отримання вищої освіти та праці «білих комірців». А всім роботи в офісах не вистачить. Грамотні люди нам потрібні. Але не ціною хабарів за іспити і заліки. Побутує цинічне висловлювання: “куплю корочки за батьківські гроші”. Така реальність, що відкриває переважно один шлях: з дипломом - у лави безробітних. У лабораторіях, за викладацькою кафедрою, в білих халатах лікаря неuki з дипломами не потрібні. Тим часом робітничі професії стають чимось таким, чим батьки своїх дітей лякають. А даремно. Вмілі робочі руки сьогодні особливо в ціні.

У нас чимало розумних і мудрих людей. Коли поодинці – ми цікаві й неординарні, а зберемося разом і толку мало.

На завершення слід навести слова нашого колишнього краянину, Нобелівського лауреата, провідного фахівця в галузі квантової та органічної хімії Роалда Гоффмана: “Я дуже стурбований, що більшість телепередач, газетних публікацій виховують бездушного споживача. Ефір, друковані сторінки заповнили псевдонаукові теорії, астрологія, шарлатанство. А потрібно популяризувати Нобелівські читання, інтелектуальні конкурси, підтримувати молодих науковців. Країни, які хочуть мати майбутнє, повинні вкладати кошти в популяризацію наукових досягнень та їхніх авторів...” [8]. Це й про нашу країну сказано.

Література

1. Чернітяк Н. Об'єднані Нобелем//Вільне життя, 1991, 18 грудня.
2. Тернопільські Нобелівські читання. Присвячені 100-річчю першого вручення Нобелівської премії. Редактор-упорядник збірника – Левченко О.С. – Тернопіль: Лідер, 2002, 72 стор.
3. XI Тернопільські Нобелівські читання. Редактори-упорядники збірника: Бубній П.М., Левченко О.С. – Тернопіль: Рада, 2003, 104 стор.
4. XII Тернопільські Нобелівські читання. Редактори-упорядники збірника: Бубній П., Ковальков Ю., Ханас В. – Тернопіль: Рада, 2005, 84 стор.
5. Нобелівський рух і Україна. Збірник праць. Том № 5. Редактор М.А. Андрейчин. Тернопіль: Джюра, 2010, 315 стор.
6. Левицька Любов. Як Альфред Нобель на Тернопіль працює//Голос України, 2007, 12 грудня.
7. Вітання Президента України землякам і шанувальникам творчості Шмуеля Йосефа Агнона//Офіційне Інтернет-представництво Президента України Віктора Ющенка. -2008, 17 липня.
8. Якель Роман. Роальд Гоффман: «Необхідно популяризувати науку»//Нобелівський рух і Україна. Збірник праць. Том № 5. Редактор М.А. Андрейчин. Тернопіль: Джюра, - 2010, С. 279.